

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ
ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΥΠΟ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Πρώην βουλευτοῦ καὶ Ὑπουργοῦ.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΙΣΑ

ΕΝ ΤΩ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩ ΤΟΥ 1910

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ "ΑΥΓΗΣ", ΑΘΑΝ. Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

ΟΛΟΣ ΔΕΚΑ, ΣΤΟΑ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

1909

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

1819—1873

«Εἰ δὲ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης
ἀξιούς ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα
πειρατέον εὖ ποιεῖν».
(Ξενοφῶντος Ἀπομνημ. Β', α', 28).

Τὸ ἐκ τῶν τοῦ Ξενοφῶντος λόγιον τοῦτο τοῦ Προδίκου παρεν-
ετίθειτο ἐν διατριβῇ περὶ ἱστορικοῦ θέματος, ἣν μοὶ ὑπηγόρευεν
ἐν ἔτει 1853, ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, μαθητὴ αὐτοῦ ὅτι
ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἑκπαιδευτηρίῳ ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς ἐμὲ τὴν
στιγμὴν ἐκείνην προσέειπε κατὰ τὸ οἰκεῖον αὐτῷ ὕψος· «Ἀκούεις
αὐτό, παιδί; πρέπει νὰ τὸ ἐγχαράξητε οἱ νέοι εἰς τὴν ψυχὴν σας,
ὡς κέντρον πρὸς ἄμιλλαν εἰς τὸν βίον σας». Ποσάκις ἐν τῷ μετὰ
ταῦτα, ὥριμος γενόμενος, ἐμνήσθην τῶν λόγων τοῦ σοφοῦ διδα-
σκάλου μου, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀγῶνων, οὓς διεξάγει ὁ καθόλου
Ἑλληνισμὸς διὰ τῶν ἐκάστοτε ἀναδεικνυομένων μεγάλων τέκνων
του!

Καὶ ἀληθῶς, μεταξὺ τούτων ἐπιφανῆ κατέχων θέσιν καταλέγε-
ται καὶ ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, ὅστις ἐν τῷ περιπετειώδει
ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης αὐτοῦ ἡλικίας καὶ πολυκαμάτῳ βίῳ ὡς σκο-
πὸν ἔθετο τὴν Ἑλλάδα εὖ ποιεῖν, εἴτε ὡς διδάσκαλος καὶ παιδα-
γωγός, εἴτε ὡς συγγραφεὺς παντοίων ἐπιστημονικῶν διατριβῶν,
ἀναγομένων εἰς ἐκπαιδευτικά, φιλολογικά, φιλοσοφικά, ἀρχαιολο-
γικά καὶ γλωσσικά θέματα, εἴτε ὡς ὀργανωτὴς τῆς πέραν τῶν ὀ-
ρίων τῆς Ἑλλάδος ἐθνικῆς δράσεως, εἴτε ἀπὸ διπλωματικῆς σκο-
πιᾶς διευθύνων τὴν Προξενικὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπηρεσίαν, ὅτε καὶ
ἀγωνιζόμενος τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἐν Σέρραις τῆς Μακεδονίας,
ἔπεσεν ὡς καλὸς τῆς Πατρίδος στρατιώτης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη
αὐτοῦ δέον νὰ παραμείνῃ ἀγήρως καὶ ἡ δρεῖσις αὐτοῦ ἐν γένει ὡς
ὑπόδειγμα τοῖς τεταγμένοις, ἵν' ἀκολουθήσωσι τὸν τίμιον ἐκεῖνον
ἀγῶνα, ὃν διεξάγει ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνένδοτος, ἀκαμπτος, ἀκατα-

πόνητος, ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1453, ὑποχωρῶν πολλάκις εἰς τῶν πραγμάτων τὴν φορὰν, οὐδέποτε πίπτων, οὐδὲ κύπτων τὸν αὐχένα, διότι ὀρθιον αὐτὸν τηρεῖ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἐλλοχεύων πολλάκις καὶ τὰς προσφόρους περιστάσεις καραδοκῶν, ἵνα ἀνακύψῃ ῥωμαλεώτερος καὶ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα ἐν τῇ διαρρεύσει τῶν αἰώνων. "Ἐθνος τοιαύτην διεξάγον πάλην πρὸς πάντα, ὃν ἀπαντᾷ ἐπιπροσθούντα τὸ ἐθνικὸν ἔργον του, δὲν εἶναι προσωρισμένον εἰς θάνατον, ἥ δὲ ἐπὶ τὴν ζωτικότητα ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ πίστις ἀποτελεῖ τὴν ἀκατάβλητον ἡθικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους !

"Ἴσως ὑπὸ τοιαύτης τινὸς ἰδέας κατείχεται καὶ ὁ Σολωμός, ὅταν ἔγραφεν εἰς τὸ ἀτελὲς μεῖναν, δυστυχῶς, ποίημά του «τὸ Μεσολόγγι ἢ οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι»:

»Μητέρα μεγαλόψυχη, στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα
»Κῆ ἂν στὸ κρυφὸ μυστήριον ζοῦν πάντα τὰ παιδιὰ σου
»Μὲ λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρον»....

Τὸ αἶσθημα τοῦτο ὁ Παπαδόπουλος διδάσκων ἐζήτει νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁμιλητῶν του, οὓς ἤθελε νὰ διαπλάσῃ πολίτας τῆς Μεγάλης Πατρίδος, διότι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἑκπαιδευτήριον προσήρχοντο τρόφιμοι ἐκ παντοίων κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅπου τότε εὐμᾶτο ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία. Ἐκ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως ὥρματο καὶ ὁ ἀείμνηστis Τρικούπης, ὅτε ἐν ἔτει 1892, ἐν τέλει θαυμασίας ἀγορεύσεώς του ἐν τῇ Βουλῇ, ἐβροντοφώνησε τὸ περὶ φημον ἐκεῖνο «ἡ Ἑλλὰς προώριται νὰ ζήσῃ καὶ θὰ ζήσῃ».

Τὸ σάλπισμα τοῦτο ὑπῆρξε πάντοτε τοῦ δουλεύοντος Γένους ὁ στεναγμός, εἴτε ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ἀπὸ τῶν ὁρέων τῶν ἄρματωλῶν, εἴτε ἀπὸ τοῦ γραπτοῦ καὶ ἐνδιαθέτου λόγου τῶν ἀνὰ τὴν ὑφήλιον διεσπαρμένων τέκνων του.

Ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἀνήκει εἰς Μακεδονικὴν οἰκογένειαν καὶ εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ ρεῦμα τῶν σλαυϊκῶν φυλῶν δὲν ἠπείλει ἔτι ν' ἀπορροφήσῃ τέλεον τὸν Ἑλληνισμόν. Γεινηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1819 ἐκ πατρὸς Γεωργίου Παπα καὶ μητρὸς Μαρίας Θεμέλη, ἥς ὁ πατὴρ, τραπεζίτης, ἐθανατώθη δι' ἀγχόνης ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἔκκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διετῆς μόλις ἔμεινεν ὀρφανὸς πατρός, ὑποστὰς μετὰ τῆς μητρὸς

αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν φυλακῇ κάθειρξιν, ὁπόθεν δι' ἐνεργειῶν πιστῆς
 ψυχοκόρης ἀποδράντες μειέβησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ τῷ θεῷ
 αὐτοῦ Ἰωάννῃ Πειροπούλῳ, ἐμπορευομένῳ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐκεῖ ὁ
 Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἀνειράφη καὶ ἐγεύθη τὰ πρῶτα νάματα
 στεροῦς παιδείσεως ἐν τῷ σχολείῳ τῶν Γάλλων Λαζαριστῶν, ἐκ-
 μαθὼν τελείως τὴν Γαλλικὴν καὶ Λατινικὴν, κατόπιν δὲ ἐν Σύρῳ
 μετοικήσας μετὰ τοῦ θεοῦ,
 ἔτυχε διδασκάλου τῆς Ἑλλη-
 νικῆς ἀρίστου ἐν τῷ αὐτόθι
 γυμνασίῳ, τοῦ Νεοφύτου
 Βάμβα.

Ὁ θεὸς προώριζεν αὐτὸν
 εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς,
 ἐφ' ᾧ καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς
 Παρισίους ἐν ἔτει 1836. Ἀ-
 ξιον δ' ἀναγραφῆς ἐνταῦθα
 εἶνε, ὅπως καταδειχθῇ ὅποια
 τὴν καρδίαν τοῦ Γρηγορίου
 Παπαδοπούλου κατεῖχον πα-
 τριωτικὰ αἰσθήματα, κατα-
 λείποντος τὸ πρῶτον τὴν Ἑλ-
 λάδα μόλις δεκαεπταετοῦς,
 τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα ἐν τῇ
 πρώτῃ σελίδι τοῦ σημειω-
 ματαρίου του ἀναγραφέν παρ'
 αὐτοῦ.

«ὦ παμφιλτάτη πατρίς
 μου!

«Ἄν οἱ λογισμοί μου ἀ-
 πομακρυνθῶσι ποτε ἀπὸ τῆς
 τύχης σου, εἰς τὰ σκότη τοῦ ᾄδου, ἔνθα ὁ ἐνάρετος ἀναπαύεται,
 ἐκεῖ ἡ δακρυσμένη σου ὄψις ἃς ἔλθῃ νὰ καταταράξῃ τὴν ἡσυχίαν
 μου καὶ ἡ Ἐριννὺς μὲ τὴν μάστιγά της ἃς πλήξῃ τὴν ἐπίορκον
 καρδίαν μου!»

Ἐν τῷ ἐπιγράμματι τούτῳ πρὸς τὸ ἵνδαλμα τῆς Πατρίδος ἀν-
 τικατοπτρίζεται ὅλη ἡ Ἑθνικὴ ψυχὴ τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπού-
 λου καὶ ἡ κατόπιν πατριωτικὴ αὐτοῦ δραῖσις, διότι, ὅπως οἱ νεα-
 νίαι ἐγκαταλείποντες τὴν γενέτειραν ἀποχωρίζονται τῆς ἐκλεκτῆς

ΓΡΗΓ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

τῆς καρδίας των καὶ πρὸς αὐτὴν σιτρέφουσι τοὺς λογισμοὺς των, ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἠιένιζε πρὸς τὴν πατρίδα ὡς μόνην πληροῦσαν τὴν καρδίαν του καὶ ὥμνυε πρὸς αὐτὴν τὸν ὄρκον ἐκεῖνον τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως.

Ἡ σπουδὴ τῆς ἱατρικῆς οὐδόλως συνεβιβάζετο πρὸς τὰς κλίσεις τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου, ὅστις φύσει ἔρρεπε πρὸς τὰς φιλολογικὰς, φιλοσοφικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς μελέτας. Ὅθεν καὶ πρὸς τὸν ῥεῖον καὶ χορηγὸν αὐτοῦ ἦλθεν εἰς διάσταςιν, ἵνα δὲ πορίζηται τὰς τῆς συντηρήσεώς του ἐν Παρισίοις δαπάνας, ἀνέλαβε τὸ ἔργον διορθωτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἐντύπων παρὰ τῷ μεγάλῳ ἐκδότῃ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων Φιρμίῳ Διδότῳ, καὶ οὕτω ἐξηκολούθει τὰς φιλοσοφικὰς σπουδὰς του, γνωρισθεὶς μετὰ τῶν τότε ἀκμαζόντων ἐν ταῖς ἐπιστήμας μεγάλων τῆς Γαλλίας ἀνδρῶν, τοῦ Βιλεμαίνου, τοῦ Κουζίνου, τοῦ Κυβιέρου καὶ εἴ τινος τοιούτου. Βραδύτερον ὁ θεῖος μετέγνω καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὸν ἀνεψιὸν χορηγίαν.

Ἐν ἔτει 1839 ἔτυχε νὰ παρεπιδημῇ ἐν Παρισίοις ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Γκίκας, ὅστις ζητῶν μεταξὺ τῶν ἐκεῖ σπουδαζόντων Ἑλλήνων τὸν κατάλληλον διὰ τὴν θέσιν ἰδιαιτέρου αὐτοῦ γραμματέως καὶ διδασκάλου τῶν ἀνεψιῶν αὐτοῦ, προσέλαβε, κατ' ὑπόδειξιν τῶν καθηγητῶν του, τὸν Γρηγόριον Παπαδόπουλον. Βραδύτερον δὲ διώρισεν αὐτὸν μέλος τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ συμβουλίου, καθηγητὴν τῆς ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημαϊκοῦ Λυκείου τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ Ἐπόπτην τῶν Σχολείων τῆς Ἡγεμονίας. Πρὸς τοῦτο ὁ Παπαδόπουλος ἐπεσκέφθη, ἵνα ἐκεῖθεν πορισθῇ πρακτικὰ διδάγματα, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σμύρνην καὶ τὰς Ἀθήνας (1841). Τότε ὁ Παπαδόπουλος ἐγνώρισε καὶ διὰ στενῆς φιλίας συνεδέθη πρὸς τὸν ἑξοχὸν πατριώτην Βλάχον φιλόλογον, τὸν Ἡλιάδην Ροδαλέσκον, εἰς ὃν ὁ Ἡγεμὼν Γκίκας εἶχεν ἀναθέσει τὴν ὁργάνωσιν τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως, εἰς δὲ τὸν Παπαδόπουλον τῶν τῆς δημοτικῆς.

Μεταξὺ τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Ἡγεμόνος Γκίκα ὑπῆρξε καὶ ἡ κατόπιν διάσημος συγγραφεὺς ἀναδειχθεῖσα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Δώρα Ἰστρίας (Dora d'Istria), Ἑλένη Γκίκα, ἡ συζευχθεῖσα τὸν πρίγκηπα Ἰωάννην Μασσάλοσκην, τῆς ὁποίας τὴν ἐκπαίδευσιν ἐπεμελήθη ὁ Παπαδόπουλος, ἐνοσταλάξας εἰς τὴν ψυχὴν της τὴν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἄλλην θύραθεν παιδείαν ἀγάπην. Μετ' εὐ-

γνωμοσύνης δ' αὕτη ἀνεμιμνήσκειτο πάντοτε τοῦ διδασκάλου της καὶ ἀλληλογραφίαν πρὸς αὐτὸν διετήρει. Ἐπισκεφθεῖσα δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1860, περιῆλθεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Παπαδοπούλου καὶ πολλὰ περὶ Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν συνέγραψεν ἐξ ἐμπνεύσεως τοῦ διδασκάλου της.

Ἐκθροنيοθέντος τοῦ ἡγεμόνος Γκίκα ἐν ἔτει 1842 (1) ὁ Παπαδόπουλος ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς Γερμανίαν, παραμείνας παρ' αὐτῷ δύο ἔτη. Κατ' ἐντολὴν τοῦ ἡγεμόνος ἐπεσκέφθη τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐκπαιδευτήρια, ἵνα ἐν τῷ καταλληλοτέρῳ τούτων εἰσαχθῶσιν οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἐκπαίδευσιν. Καὶ ἐκ ταύτης αὐθις τῆς ἀφορμῆς ὁ Παπαδόπουλος ἐμελέτησε τὸ προσηκόν τῇ Ἑλλάδι ἐκπαιδευτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν σύστημα. Ἐκτοτε δὲ συνέλαβε τὴν ἰδέαν ἰδρύσεως ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου πρὸς εὐκολίαν ἰδίως τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ Ἀνατολῇ, ὧν τὰ τέκνα δὲν ἠδύναιτο, πρόσηβοι καὶ ἔφηβοι, νὰ ἔλθωσιν εἰς Ἀθήνας πρὸς φοίτησιν εἰς τὸ Γυμνάσιον, τὸ μόνον τότε ὑπάρχον, ἀπροσιάτευτοι καὶ ἄνευ τῆς προσηκούσης ἐπιτηρῆσεως. Ἀγαθὴ δὲ συγκυρία πρὸς πραγματοποιοῖσιν τῆς ἰδέας ταύτης τοῦ Παπαδοπούλου ἐγένετο ἡ πρόσκλησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου (1844), ἵνα κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐγιώριζε καλῶς τὸν Παπαδόπουλον καὶ ἐπεθύμει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι πρὸς ἐκπαιδευτικούς καὶ παιδαγωγικούς σκοπούς. Οὕτω ὁ Γκίκας ἀπεφάσισε νὰ ἀποχωρισθῇ αὐτοῦ χάριν τῆς Ἑλλάδος, ἐναγκαλισθεὶς δ' αὐτὸν τῷ εἶπε· «μακαρίζω τὸ ἔθνος, τὸ ὅποιον θὰ ὑπηρετήσῃς» καὶ ἔθηκεν ἰδίᾳ χειρὶ εἰς τὸν κόλπον του τὸ βαρύντιμον ὥρολόγιόν του εἰς ἀνάμνησιν.

Ἦτο καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Γκίκας ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἐκείνων, οἵτινες ὅπωοδήποτε ὠφέλιμοι ἀπέβησαν εἰς τὴν Βλαχίαν, τοὺς ὁποίους ὅμως οἱ νῦν Ρωμοῦνοι μετὰ περιφρονήσεως καλοῦσι Φαναριώτας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐγχωρίους αὐτῶν ἡγεμόνας, καὶ ὥς

1) Ὁ Ἀλέξανδρος Γκίκας διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας, διορισθεὶς Ὁσποδάρης τὴν 21 Μαρτίου 1834 ὑπὸ τῆς Τουρκίας, τῇ ἐπινεύσει τῆς Ῥωσσίας, ἣτις, εἰσβαλοῦσα, κατεῖχε τότε στρατιωτικῶς τὰς δύο παριστρίους ἡγεμονίας. Ὁ Ἀλέξανδρος Γκίκας ἦτο γενναῖός φρων, ἀφιλοκερδής, φύσει φιλελεύθερος καὶ ἀγαθῶν προθέσεων, ἀλλὰ φοβούμενος τοὺς Ῥώσσους δὲν ἐτόλμα ν' ἀκολουθήσῃ τὴν βλαχικὴν νεολαίαν εἰς τὰς φιλελευθέρους ὁρμὰς της. Κατόπιν σφοδρᾶς ἀντιπολιτεύσεως ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐκραγόντων ἐπαναστατικῶν κινημάτων, ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς τῷ 1842.

ἀντιπροσωπεύοντας τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν τῶν Ἑγεμονιῶν, ὥσα-
ναι τῶν Τούρκων τοπαρχῶν ἢ διοικήσεις θὰ εἶχεν ἀποβῇ ταῖς Ἑγε-
μονίαις τῆς παρὰ τὸν Ἰστρον χριστιανικωτέρα !...

Ὁ Μαυροκορδάτος, ἅμα κατελθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Πα-
παδόπουλον, μετεχειρίσθη εἰς διπλωματικὴν ἀποστολὴν παρὰ τοῖς
Οὐγγροῖς, μεθ' ὧν διετέλει εἰς συνεννοήσεις περὶ συννομολογήσεως
συνθήκης συμμαχίας. « Πήγαινε », εἶπεν εἰς τὸν Παπαδόπουλον, νὰ
» μεταλάβῃς πρῶτα καὶ ἔλα ὕστερα νὰ ῥάψω ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἐπεν-
» δύτην σου τὰ μυστικὰ ἔγγραφα, τὰ ὅποια θὰ πάρῃς μαζὺ σου. »

Ὁ Παπαδόπουλος ἐξειέλεσε τὴν κινδυνώδη ἀποστολὴν, καθ'
ὁδὸν δὲ ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ προσβληθεὶς ἐκ χολέρας κατὰ
τὴν διὰ τῆς βορείας Μακεδονίας διάβασιν. Ἀλλ' ἀνελθόντος εἰς
τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κωλέτη ἢ περαιτέρω πρὸς τοὺς Οὐγγρούς ἐνέ-
ργεια ἐγκατελείφθη.

Ὁ Παπαδόπουλος ἅμα κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη
καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Γυμνάσιον (1844),
βραδύτερον δὲ καθηγητὴς τῆς καλλιτεχνικῆς μυθολογίας καὶ τῆς
ἱστορίας τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πολυτεχνεῖον
(1848), διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1863. Κάποτε ἐτίμησαν
τὰς παραδόσεις του περὶ καλλιτεχνίας εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ οἱ
βασιλεῖς· τοσοῦτον ἦσαν αὐταὶ ὀνομασται, προσομοιάζουσαι μᾶλλον
πρὸς διαλέξεις· διότι ἡ ἀπὸ καθέδρας διδασκαλία τοῦ Παπαδο-
πούλου κατέθειλε τοὺς ἀκροατάς του. Στωμύλος καὶ εὐφραδής,
καλλίλογος καὶ καλλιεπής, πεπροικισμένος δι' ἰσχυρὰς μνήμης,
πολυμαθὴς καὶ κάτοχος γνώσεων περικίλων, κοσμοπολίτης, ἅτε ἀπὸ
νεαρᾶς ἡλικίας περιελθὼν Ἀσιατὴν καὶ Δύσιν, διήνθιζε τὴν ὁμι-
λίαν του δι' εἰκόνων καὶ μεταφορῶν, αἵτινες ἐτήρουν τὴν προσο-
χὴν τοῦ ἀκροατοῦ προσηλωμένην εἰς τὸ σιόμα του· σπανίως ἔρρι-
πτε τὸ βλέμμα εἰς τὰς σημειώσεις του, αἵτινες πυκναὶ καὶ γεγραμ-
μέναι διὰ χαρακτῆρος, ὃν ἐκεῖνος μότος ἐγνώριζε ν' ἀναγινώσκῃ
καὶ οὕτως δεῖγμα ἔστω ἡ παραιτημένη ὑπογραφή του,

Παπαδόπουλος

ὡμοίαζον πρὸς σημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὅτε ἐδίδασκεν ἱστορίαν, πολλάκις κατήρχετο τῆς ἔδρας καὶ περιπατῶν μὲ τὰς χεῖρας ὅπισθεν συμπεπλεγμένας, οἷον εἰ ἀπήγγελλε λόγον παρὰ μάθημα. Καίτοι μικρὸς τὸ σῶμα, ὅμως ἐπεβάλλετο ἐκ τοῦ αὐστηροῦ αὐτοῦ ἥθους εἰς τοὺς μαθητάς. Πολλάκις ἤκουσα τὸν ἀείμνηστον Τρικούπην εὐφρόνως ἀναμιμνησκόμενον τῆς διδασκαλίας τοῦ Παπαδοπούλου, ὡς καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Γυμνασίῳ, οὗ καὶ ἐκεῖνος διετέλεσε μαθητής.

Τὴν ἰδέαν περὶ ἰδρύσεως Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου, ἀξίου τοῦ ὀνόματος, ἐπραγματοποίησεν ὁ Παπαδόπουλος ἐν ἔτει 1849, παραλαβὼν συνεργάτην καὶ τὸν Σταθόπουλον, καθηγητὴν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ἄριστον μεταξὺ τῶν τότε, ἀλλὰ προώρως καταβληθέντα ἐκ δεινῆς νόσου. Τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου ἐγένοντο κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1849 ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Δοσίου οἰκίᾳ, κατὰ τὴν Πλάκαν, ὅπου τότε συνεκεντροῦντο αἱ Ἀθῆναι. Βραδύτερον δέ, κατὰ τὸ 1856, ἐκτίσθησαν τὰ ὅπισθεν τοῦ Πανεπιστημίου κτίρια, ὅπου ἐγκαισιτάθῃ τότε τὸ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτήριον ταῦτα περιελθόντα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἀπὸ τοῦ 1863 περικλείουσι τὸ Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον, τὸ Ἀνατομεῖον, τὴν Ἀστυκλινικὴν καὶ τὸ οἰκόπεδον, ὅπου ἀνηγέρθη καιόπιν ἡ εὐρεῖα τῆς Νομικῆς Σχολῆς αἰθουσα.

Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτήριον συνέρρεον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ πολλοὶ νέοι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος. Ἐπιτελλόν οἱ πατέρες τοὺς υἱοὺς αὐτῶν νὰ γευθῶσι τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ παρὰ τὸν Ἰλισσόν, ἵνα ἀναπνεύσωσι τὸν ἐλεύθερον αἴρα καὶ ἀποκομίσωσιν εἰς τὰς πατρίδας των ἐπανερχόμενοι τὴν πρὸς τὴν Μητροπόλιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπην, τὴν συμφυᾶ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὴν θεμελιώδη βάσιν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ ἀνθρωπίνη ἀνάπτυξις καὶ ἡ τῶν κοινωνιῶν ἐξέλιξις. Ποσάκις ἐν τῷ κατοπιν βίῳ ἄφατον ἠσθάνθην χαράν, ὅσάκις ἔτυχε νὰ συναντήσω ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συντρόφιμον τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου καὶ ν' ἀναπολήσωμεν τὰς ἡμέρας τῆς νεότητος! Πρῶτος δ' ἤρχετο εἰς τὸ στόμα ἡμῶν ὁ Παπαδόπουλος, οὗ πάντες μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἐγνωμοσύνης ἀνεμιμνησκόμεθα.

Ὁ Παπαδόπουλος ἐδημοσιογράφει ἐνίοτε καὶ εἰς τὸν «Αἰῶνα» τοῦ Φιλήμονος ἐπὶ θεμάτων φλεγόντων, ἀλλ' ἦτο δορὺς πρὸς

τοὺς ξένους καὶ τ' ἄρθρα τοῦ ἀπήρεσκον πρὸς τὴν Αὐλήν· εἰς τοῦτο δὲ καὶ ἀπεδίδετο ὁ μὴ διορισμός του ὡς καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπου θὰ ἐλάμπρυνεν οἵανδήποτε ἔδραν καὶ ἂν κατελάμβανεν. Ἀπέσχε δ' ἐπιμελῶς ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν. Τῇ ἐπιμόνῳ ὅμως τοῦ Δεληγεώργη ἀπαιτήσῃ (πρώην καὶ τούτου μαθητοῦ του ἐν τῷ Γυμνασίῳ) ἐδέχθη θέσιν τμηματάρχου ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείῳ (1870), ἐκεῖθεν δὲ ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς ἀγρύπνως ἐπεσκόπει τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίως τοῦ Πανσλαβισμοῦ τὰς ἐνεργείας, ὃν ἐθεώρει τὸν ἄσπονδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐχθρὸν καὶ ἐφοβεῖτο τὴν ῥοπὴν αὐτοῦ, ὅπως ὁ φίλος του Ἡλιάδης Ραδουλέσκου, ὅστις εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του (*Souvenirs et impressions d'une proserit, Paris, 1850*), ἐξόριστος ἐν Παρισίοις, προεκάλει τὴν προσοχὴν τῶν πατριωτῶν αὐτοῦ εἰς τὸ χαῖνον πρὸ τῶν ποδῶν των βάρανθρον, τὸ ἔτοιμον νὰ τοὺς καταπίῃ καὶ ὅπερ ὀνομάζεται Πανσλαβισμός. Ἀλλ' οἱ Ρουμοῦνοι ἐπιτυχόντες, χάρις εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἐθνικοτήτων ἔμμονον πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ', τὴν ἔνωσιν τῶν ἡγεμονιῶν καὶ συνταχθέντες εἰς Βασίλειον καὶ ὁσημέραι προαγόμενοι, κατέστησαν προπύργιον κατὰ τῆς πρὸς τὴν χώραν των ῥοπῆς τῶν Σλαύων, ὧν τὴν διοίκησιν εἶχον πολλάκις δοκιμάσει.

Ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τούτων ἀγόμενος ὁ Παπαδόπουλος ἐσχεδίαζεν ἀπὸ τοῦ 1866 τὴν σύστασιν Συλλόγου, ἀποστολὴν ἔχουτος τὴν διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὅπου ὁ Παπαδόπουλος διεώρα τὸν κίνδυνον ἐπικείμενον ἐκ τῆς γειτνιάσεως καὶ τῆς ἐγκατασπορᾶς βουλγαροφώνων πληθυσμῶν. Τὴν πραγματοποίησιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου σχεδίου κατώρθωσεν ἐν ἔτει 1869 τῇ βοήθειᾳ ἀνδρῶν ἐκ τῶν κρατίστων ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ κοινωνικῇ ὑπεροχῇ, οἷοι ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ὁ Κωνστ. Δόσιος, ὁ Μάρκος Ρενιέρης, ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ Π. Ρομπότης, ὁ Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ Κ. Μουρούζης, ὁ Λέων Μελάς, ὁ Γ. Βασιλείου, ὁ Παῦλος Λάμπρος, ὁ Κ. Ν. Κωσιῆς, ὁ Χαρίλ. Τρικούπης κλπ., τῇ κοινῇ συμπράξει τῶν ὁποίων ἰδρύθη κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1869 ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος, τοῦ ὁποίου πρῶτος Πρόεδρος ὑπῆρξεν ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του (1873), ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ καὶ ὁ δραστηριώτερος αὐτοῦ ἐργάτης· διότι ὁ

Παπαδόπουλος ἦτο φύσει ἀκαταπόνητος, ὁργῶν πρὸς ὃ ἀνελάμβανεν ἔργον, ἀεικίνητος καὶ διὰ τῆς εὐγλώττου ὁμιλίας του πείθων καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του προσεταιριζόμενος τοὺς ἀκροωμένους. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτε ἐν ἔτει 1871 ἦλθον ἐκ Κερκύρας, ὅπου διειτέλουν Ἐφέτης, εἰς Ἀθήνας καὶ μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα χαιρετήσω τὸν παλαιὸν διδάσκαλόν μου, εὔρον αὐτὸν ἔχοντα ἐπὶ τοῦ γραφείου αὐτοῦ ἀνεπτυγμένον τὸν χάριτην τῆς Μακεδονίας καὶ ἀναπτύσσοντα ἐν συναρπαζούσῃ ὁμιλίᾳ πρὸς περιεσιῶτας τὰς περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐθνικῆς δράσεως ἰδέας του, τοὺς πιθανοὺς κινδύνους, τὰ ἐπιπροσθούντα εἰς τὸ ἔργον στοιχεῖα καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, ὅτε ἠκροώμην αὐτοῦ διδάσκοντος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἐκπαιδευτηρίῳ. Ἐπὶ τοῦ Χάρτιου διὰ μολυβδώσεων πολυχρώμων εἶχε χαράξει ζώνας ἐπιρροῆς καὶ ἐπὶ τούτου ἀνέπτυσε τὰς ἰδέας του.

Ὁ Σύλλογος, ἅμα ἰδρυθεὶς, προεκάλεσε τὰς ὑπονοίας ξένης Δυνάμεως περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἐνεργείας του, καὶ ἐζητήθησαν ἐξηγήσεις καὶ παρενέβη καὶ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς πρὸς λήξιν τοῦ διπλωματικοῦ τούτου ἐπεισοδίου.

Ὁ Σύλλογος παρέσχεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν πολυτίμους ὑπηρεσίας, χωρῶν ἐπὶ τὰ ἴχνη, αἵτινα ἐχάραξαν οἱ συστήσαντες αὐτόν. Ἀλλὰ ἐν ἔτει 1885 ἐπῆλθε διαφωνία μεταξὺ τοῦ Διοικητικοῦ αὐτοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔκτοτε καὶ τὰ οἰκονομικὰ αὐτοῦ μέσα καὶ ἡ καθόλου ἐνέργεια ἐχαλαρώθη. Εὐτυχῶς ὅμως γενναῖοι χορηγοὶ ἐκ τῶν ἔξω ἔσπευσαν εἰς ἀρωγὴν αὐτοῦ καὶ αἱ οἰκονομικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις ἐτονώθησαν. Δυπηρὸν μόνον εἶνε τανῦν, ὅτι ἡραιώθησαν εἰς βαθμὸν ἐμπιέοντα τὴν ἀποθάρρυνσιν ἐν τῷ ἔργῳ, αἱ ἔξωθεν χορηγίαι καὶ τὰ πρόην πλούσια κληροδοτήματα τῶν ὁμογενῶν.

Ὁ Παπαδόπουλος διειτέλεσε καὶ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου (1862) καὶ Σύμβουλος παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, διότι ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς ἦτο τότε εἰδικὸς καὶ βαθὺς γνώστης τῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας δεομένων, ἐκδούς καὶ πολυτίμον περὶ παιδαγωγικῆς Ἐγχειρίδιον δι' ὃ καὶ καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ συνετάχθησαν ἐπὶ τὸ τελειότερον τὰ προγράμματα τῶν σπουδῶν τοῦ Διδασκαλείου, τοῦ Ἀρσακείου, τοῦ Πολυτεχνείου, τοῦ Ἀμαλίου καὶ τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα. Ἀλλὰ τὸν Παπαδόπουλον ἀπησχόλησεν, ὥς εἶκός, καὶ τὸ περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς

Ἑλληνίδος γυναικὸς ζήτημα, διότι δὲν ἐλάνθανεν αὐτὸν ὅτι ἡ γυνὴ ἀποτελεῖ τὴν κρηπίδα τῆς οἰκογενείας καὶ τὸν ἄριστον παράγοντα τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς. Ἐφ' ᾧ ἐν ἔτει 1866 ἀπήγγειλε λόγον θαυμάσιον δημοσιευθέντα ἐν τῷ Ἀθηναίῳ «Περὶ γυναικὸς καὶ Ἑλληνίδος», τοῦ ὁποίου ἄξιον εἶνε νὰ ἀναδημοσιευθῇ ἐνταῦθα ἡ ἐξῆς παράγραφος : «Εἰς τὴν γυναῖκα ἀπόκειται τὸ μέλλον τῆς »Πατρίδος, διότι πᾶν τὸ μὴ ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας ἐξερχόμενον δὲν ἐπιδρᾷ εἰς τὴν κοινωνικὴν τάξιν. Ἡ γυνὴ λειαίνει τὴν »τραχύτητα τῶν ἡθῶν ἡμῶν, καθηδύνουσα τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, »διαπλάττουσα τοὺς τρόπους ἡμῶν· ἐν τῇ αἰθούσῃ θέλει ἀποξέσει »τὸ σκαιὸν καὶ ἐμπνεύσει φυσικὴν χάριν εἰς τὸν λόγον, διότι ἡ »τεχνητὴ γλῶσσα τῶν λογίων μόνον διερχομένη διὰ τῶν χειλέων »αὐτῆς θέλει ἀποβάλλει τὴν ψυχρὰν καὶ ἀριστοκρατικὴν αὐτῆς »δυσκαμψίαν.»

Ὅθεν τοῦ Ἐργαστηρίου τῶν Ἀπόρων γυναικῶν καὶ τοῦ πρώτου τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν Συλλόγου αὐτὸς ἔδωκε τὴν ἰδέαν καὶ ἔθηκε τὰς βάσεις, συντάξας ὁ ἴδιος καὶ τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Σύλλογος οὗτος εὐδοκιμεῖ ὑπὸ τὴν φιλοπόλιδα καὶ εὐεργετικὴν διοίκησιν εὐγενεσιτῶν δεσποινῶν, διδάσκων τέχνας, τέως ἀγνώστους τῷ ἐν Ἑλλάδι γυναικείῳ φύλῳ. Ἀπασχολεῖ ἑκατοντάδας ἐργατίδων, αἷς παρέχει οὕτω τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως καὶ ἀποτρέπει ἀπὸ ἐκλύτου βίου, ἐχρησίμευσε δὲ καὶ ὡς ὑπόδειγμα πρὸς ἴδρυσιν ὁμοίων Συλλόγων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Καὶ εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Ὠδείου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν ὁ Παπαδόπουλος, «οὐχὶ ἀπλῶς ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς Σχολεῖον Μουσικῆς, ἀλλ' ὅπως συντελέσῃ ἰδίως εἰς τὴν μόρφωσιν μουσικοῦ αἵματος ἐν Ἑλλάδι, συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὅπως περισώσῃ τὰ πολυτιμότερα καὶ ἀρχαῖα μελικά »θέματα, τὰ ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ σιόματος εἰς σιόμα »μεταδοθέντα, γνωστῆς οὔσης τῆς ἐπιμονῆς, δι' ἧς τὰ μελικά »θέματα παραμένουσι μετὰ αἰῶνας ὅλους παρὰ τοῖς λαοῖς, καὶ »τέλος ὅπως ἐξυψώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν »εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ περιωπὴν».

Τέλος τοῦ Παπαδοπούλου τὴν ἐπωφελεῖ σύμπραξιν ἀπαντιῶμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἐν ἔτει 1870 τελέσει τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, συμφώνως τῇ διαθήκῃ τοῦ ἀειμνήστου Εὐαγγέλου Ζάππα. Ὁ Παπαδόπουλος μετὰ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου, τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ προγράμματος τῶν

ἀγώνων, ὁρίσαντες τὸ εἶδος τῶν ἀγωνισμάτων καὶ τὴν ὀνοματολογίαν αὐτῶν. Διετέλεσε δὲ ὁ Παπαδόπουλος μέλος τῆς διαρκοῦς Ἐπιτροπῆς μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ δὲν συνιστᾶτο Σύλλογος ἄνευ τῆς ὁδηγίας καὶ συμβουλῆς αὐτοῦ.

Ὡς συγγραφεὺς ὁ Παπαδόπουλος κατέχει ὁμολογουμένως σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του. Ἐγραφε μετὰ καταπληκτικῆς εὐκολίας καὶ χάριτος. Ἡ βραθεῖα αὐτοῦ γινώσκεις τῶν θεμάτων, περὶ ἃ ἡσχολεῖτο, καθίστα τὸν κάλαμον αὐτοῦ ῥέοντα ἀπροσκόπτως, ὥστε σπανίως παρίστατο ἀνάγκη διορθώσεως τῶν γεγραμμένων. Τοῦτο ἴσως συνετέλεσεν ὥστε ἐν μέσῳ τῶν παντοίων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἀσχολιῶν νὰ καταλίπη ἀξιόζήλους διατριβὰς καὶ μονογραφίας, ὧν αἱ σπουδαιότεραι εἰσὶν αἱ ἑξῆς :

1) Περὶ σχέσεως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν (γαλλιστὶ ἐν Βουκουρεστίῳ, 1840) λόγος ἐναρκτήριος τῶν μαθημάτων ἐν τῷ Λυκείῳ τοῦ Ἀγίου Σάββα.

2) Επίκρισις τῆς Ἱστορίας Δευῆ (ἐν Ἀθήναις 1845).

3) Καλλιτεχνιολογία μετὰ πινάκων.

Δοκίμιον καλλιτεχνιολογικῆς Ὀνοματολογίας.

Ἀρχιτεκτονική.

Ἑλληνικὴ Καλλιτεχνιολογία πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Πολυτεχνείου.

Καλλιτεχνικὴ μυθολογία

Τεχνοπικὴ.

(Διθρογραφημένα)

4) Περὶ τοῦ Θρασυλλείου μνημείου (1850).

5) Περὶ τοῦ Λυσικρατείου μνημείου (1852).

6) Περὶ Δημοσθένους καὶ τῆς ἐν τῷ Βασιλικῷ κήπῳ ἀνασκαφείσης μαρμαρίνης κεφαλῆς (1855).

7) Περιγραφὴ σφραγιδολίθων ἀνεκδότων (1855).

8) Περὶ σφραγίδος εἰκονιζούσης τὸν Θησέα (1858).

9) Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (1859) (μεταφρασθὲν καὶ γαλλιστί).

10) Περὶ τοῦ ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνισμοῦ (1859).

11) Περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Πνυκὸς (1861).

- 12) Ἀρχαιολογία Σύρου, κατόπιν γενομένων ἐκεῖ ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεως νεκροταφείου (1864).
- 13) Περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης (1865).
- 14) Ἀσματα τῶν ἐν Κοροικῇ Ἑλλήνων (1865).
- 15) Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν Μάνη Στεφανοπούλων, χρονογραφία (1865).
- 16) Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον Πατριόρχην Γρηγόριον τὸν Ε', τόμοι δύο (1865).
- 17) Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ἱταλικῆς ἐπὶ τῆς δημοτικῆς γλώσσης τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (1866).
- 18) Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι σχολῆς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν προγενεστέρων Ἑλληνικῶν Σχολείων (1866).
- 19) Περὶ γυναικὸς Ἑλληνίδος (1866).
- 20) Δοκίμιον πρακτικῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν.
- 21) Περὶ θρησκευτικοῦ αἰσθημαίος.
- 22) Ἐκθesis τῶν Ἑλλαioδικῶν τοῦ 1870 κατὰ τὴν τέλει τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.
(Συναγωγὴ Καλλιτεχνίας).
- 23) Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀνωτέρας Ἐκπαιδεύσεως, γαλλιστί, αἰτήσῃ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἐν Γαλλίᾳ Δουρουῆ (1867).
- 24) Ὁ περὶ Ἑλληνικῶν Σχολείων νόμος. Σημειώσεις περὶ Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ περὶ τοῦ Διδασκαλείου (1863).
- 25) Ὑπόμνημα περὶ Διδασκαλείου καὶ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα (1870) εὔρε τὸν Παπαδόπουλον ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὸν Δεληγεώργην Πρωθυπουργὸν καὶ Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐν τούτῳ αἱ συμβουλαὶ τοῦ Παπαδοπούλου καὶ ἡ δρᾶσίς του ὑπῆρξαν πολὺτιμοι. Ἡ δημιουργηθεῖσα ἐκ τοῦ σχίσματος κατάστασις ἐδέετο συντόνου ἐπὶ τόπον ἐνεργείας καὶ ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς Προξένους ἐμπεριστατωμένων καὶ λεπτομερῶν. Ἐκρίθη ἀναγκαῖον καὶ σκοπιμώτερον νὰ σταλῇ εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην ὁ Παπαδόπουλος, ὡς ὁ πάντων ἁρμοδιώτερος πρὸς τοιοῦτον ἔργον· ἀλλ' αἱ ἀντενέργειαι ξένης καὶ πάλιν Δυνάμεως ἐπήνεγκον τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποστολῆς, ἥτις

μόνον κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1873, πρωθυπουργοῦντος τοῦ Δεληγεώργη, κατωρθώθη νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀποστόλου τῆς Μητροπόλεως ἔβαινε θαυμασίως· ἡ εὐγλωττος αὐτοῦ φωνὴ ἔπειθε καὶ συνεκίνει καὶ οἱ παραπλανηθέντες βουλγαρόφωνοι Ἕλληνες, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ὀρθόδοξίαν, ἡσπάζοντο τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν τοὺς ἐμμένοντας ἀκλονήτους εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Ἐν Σέρραις εὗρισκόμενος ὁ Παπαδόπουλος, ἔγραφε πρὸς τὴν σύζυγόν του : « Ὅσον μελλεῖται ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ ζητήματα, πείθομαι ὅτι αἱ Σέρραι δύνανται νὰ οργανωθῶσιν εἰς σπουδαιότατον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶνε σημεῖον ἐπικαιρότατον διὰ τοῦτο σκέπτομαι, ὅτι ἡ βραδύτερον θὰ χρειασθῇ ν' ἀφήσω τὴν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ θέσιν μου καὶ νὰ ἐγκατασταθῶμεν ὅλοι ἐδῶ οἰκογενειακῶς. Ἀλλ' ἐδῶ ὥς ἀπλοῦς Πρόξενος πρέπει νὰ διευθύνω τὰς ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν ἐθνικὰς ἐργασίας ».

Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασεν ὁ θερμὸς πατριώτης νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του ! Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ χειμὼν ἦτο ἐκτάκτως δριμύς. Ἐν μέσῳ Δεκεμβρίου ὁ ἀκαταπόνητος ἐργάτης τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἐξηκολούθει περιοδεύων. Καταληφθεὶς καθ' ὁδὸν ὑπὸ πυκνῆς χιόνος καὶ μείνας ἐπὶ ὥρας ἐκτεθειμένος εἰς δριμὺ ψῦχος, προσεβλήθη ὑπὸ ἰσχυρᾶς βρογχίτιδος, ἀφοῦ ἤδη ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ ταξειδίου εἶχε προσβληθῇ ἐκ διαταράξεων, αἵτινες ἔδωκαν κατόπιν ἀφορμὴν νὰ πιστευθῇ ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ Βουλγάρων. Οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς νοσηλείαν εἰς Σέρρας. Τούτου γνωσθέντος ἐν Ἀθήναις ἐστάλη ἐπὶ τούτῳ αἰμόπλοιοι εἰς Καβάλλαν καὶ μετέφερεν αὐτὸν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ νόσος ἐτράπη ἐπὶ τὰ χεῖρω. Ὁ ἰατρὸς Μιχαὴλ Παπαδόπουλος, πατριώτης ἔνθερμος καὶ ἔνθους αὐτοῦ συνεργάτης, ἐξειτάζων αὐτὸν ὥχριασεν : « Ὁχρίᾳς », πτῶ λέγει ὁ Παπαδόπουλος, « διότι διέγνωσας ὅτι ἀποθνήσκω ; » Στρατιώτης τῆς Πατρίδος ὀφείλω τὴν ζωὴν μου εἰς αὐτήν· μόνον τῆς οἰκογενείας μου ἡ ἀνάμνησις μὲ κάμνει νὰ πονῶ. »

Ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος ἀπέθανε τὴν 23 Δεκεμβρίου 1873. Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν συγκίνησις ἐπὶ τῇ εἰδήσει τοῦ θανάτου του ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν Ἀθήναις δὲ οἱ γνωρίζοντες αὐτὸν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ζητήμασι πατριωτικωτάτην αὐτοῦ δρασιν, ἐθρήνησαν τὴν ἀπώλειαν τοιοῦτου ἀνδρός. Ἡ κηδεία του γενομένη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρξε δημοτελεσιάτη, συνοδεύοντος τὴν ἐκφορὰν του καὶ τοῦ Βαλῆ

Θεσσαλονίκης Μιδαὰτ Πασᾶ, ὅλου τοῦ Προξενικοῦ Σώματος καὶ τουρκικοῦ στρατοῦ, πάντων τῶν σχολείων, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν τουρκικῶν καὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ, μεθ' οὗ ὁ Παπαδόπουλος διειτέλει ἐν συνεννοήσει πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς αὐτὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς.

Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ χάριν τιμῆς ἐτάφη ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ ὀπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος, ὃ δὲ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Βατικιώτης κατερχόμενον τὸ φέρετρον αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον ἐκάλυψε διὰ τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας.

«Οὐδεμίαν ἀναφέρομεν ὑπερβολήν», ἔγραψεν ὁ Φιλήμων ἐν τῷ »Αἰῶνι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου, «λέγοντες, »ὅτι ἦτο ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι, ὅστις ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς ἐν τίσι παλιρ- »ροίαις διακυμαίνονται καὶ μεταξὺ τίνων ἐλπίδων καὶ φόβων δια- »βιοῦσιν οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, οἱ »τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Παλαιστίνης, οἱ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ »τῆς Ἀλβανίας ἀλλὰ πρὸ παντὸς οἱ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας »καὶ οἱ τῆς Ρωμανίας. Οὕτως ὅσα ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξω- »τερικῶν ἀπειργάσατο εἰς πολυτίμητα. Καὶ πῶς ἤθελεν ἄνευ αὐ- »τοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀναμιχθῇ εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, πῶς εἰς τὸ »Μοναστηριακὸν καὶ πῶς εἰς τὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύ- »μων ; Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄλλα ἀγαθὰ προσεπόρισεν εἰς τοὺς ἀδελ- »φούς μας ἢ εἰς εἰρηνικὴν τροπὴν τῆς πρὸς τὴν ὁμορον ἐπικρά- »τειαν πολιτικῆς μας, ὑπὲρ ἧς οὐ μικρὸν συνειτέλεσεν ὁ Γρηγόριος »Παπαδόπουλος, καὶ ταῦτα δὲν θὰ μείνωσιν ὑπὸ τῆς Ἱστορίας »ἀμαρτύρητα».

Τῶν συγχρόνων ἡ μαρτυρία εἶνε πασῶν πιστιότερα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΑΣΤΕΙΡΕΥΤΟ ΔΑΚΡΥ

(Εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ πατρὸς μου, θανόντος αἰφνιδίως μακρὰν μας).

Ἐπάνω σὲ συντρίμματα ἑνὸς γυρμένου πλοίου
Μὲ πληγωμένη πτέρυγα μικρὸ πουλὶ θρηνεῖ·
Εἶναι μονάχο' κι' ὁ βορρειᾶς μὲ βογκητὸ θηρίου
Ἀγριεμένος ἀπαντᾷ, τοῦ πνίγει τὴ φωνή.

Ἀρματωμένο ἔσχιζε τὴ θάλασσα τὸ πλοῖο,
Μαῦρος τὸ ἤρε σίφωνας, γέρνει νὰ βυθισθῇ,
Καὶ τὸ πουλάκι τὸ μικρὸ 'ς τὸ κύμα μέσ' τὸ κρύο,
Μαζὺ μὲ τὸ περήφανο καράβι θὰ χαθῇ

Καὶ δὲν λυπᾶται τὸ πτωχὸ ποῦ θάπτεται σὲ κῦμα,
 Ἄχ! ἔκρυπτε 'ς τὰ στήθη του, τὸ πλοῖο κεραυνός·
 'Σ τὸν πόλεμο ἐπήγαινε· τὼρ' ἀπ' τὸ μαῦρο μνήμα,
 Πόλεμο πειὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ 'ς τοὺς ἐχθρούς.

Ἐχθροὶ μας εἶναι οἱ Βούλγαροι· ἐπίβουλοι, κρυμμένοι,
 Σὰν ὄρνεα νυκτερινὰ αἶμα νὰ πιοῦν ποθοῦν·
 'Σ τὴ χώρα τὴν Ἑλληνική, τὴν πλέον δοξασμένη.
 Τὰ γαμψωτὰ τὰ 'νύχλια των νὰ 'μπήξουν προσπαθοῦν.

Σίφωνας εἶν' ἡ τύχη των· κάθ' Ἑλληνα ποῦ ξεύρει
 Τ' ἀπόκρυφά των σχέδια μὲ τόλμη νὰ νικᾷ,
 Ἐξάπαντος ὥρα κακὴ καὶ μαύρη θὰ τὸν εὔρῃ,
 Ἀρρώστεια ἀνεξήγητη, τὸν παίρνει 'ξαφνικά. ♣♣

Καὶ τὸ πουλὶ ποῦ ζωντανὸ τὸ 'σκέπασε τὸ κῦμα,
 Νὰ σᾶς τὸ πῶ δὲν εἰμπορῶ· γιὰ 'δές τε με! εἴμ' ὀρφανό.
 Τί εἶναι τώρα ἡ ζωὴ γιὰ μένα παρὰ μνήμα ;

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ἰανουαρίου 1874.

ἈΡΣΙΝΟΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000023362

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

